

О. Гудзенко – кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології та публічного
управління ВНУ імені Лесі Українки

Роль філософії, логіки та критичного мислення у гуманітаризації вищої освіти: методологічний аспект

Одним з головних завдань філософії освіти є формування людини нової якості, з таким типом світогляду, який би забезпечив її гармонійну взаємодію і з природою, і з іншими людьми. За таких умов діалог основних суб'єктів освіти буде виглядати як постійний фактор прогресивного розвитку цих суб'єктів у межах творчого діалогу [1, с. 123].

Філософія, логіка й критичне мислення як засоби формування логічної культури та невід'ємна умова гуманітаризації освіти сьогодні розглядаються у працях багатьох дослідників. Наприклад, Т. В. Піонтковська досліджує логіку у структурі академічно-університетської філософії України XIX – початку XX ст. [7]. О. В. Кузнєцова, розглядаючи окремі сторони сприяння інтелектуальному розвитку учнів шляхом вивчення прийомів правильного (логічного) мислення, розглядає деякі методичні прийоми і педагогічні технології викладання логіки в пропрофільних класах гімназії (5–7 класи) [5, с. 248]. Г. Д. Єрушевич аналізує принципи викладання курсу логіки на гуманітарних факультетах вищих закладів освіти [3, с. 186].

Зокрема, М. В. Костицький вважає, що, визначаючи глибинну суть поняття «методологія», необхідно визначитись, з чим його отожднювати (наприклад, з філософією чи з логікою). Взагалі, насамперед, воно слугує основою для розвитку наукового світогляду. На думку дослідника, потрібно відмовитися від ієрархічного розташування методологій. Їх використання та побудова – це пріоритет особистого бачення конкретного вченого [4, с. 6]. Також науковець розглядає методологію як індивідуальну світоглядну систему, наголошуючи на її суб'єктивності. Формальна логіка наближена до математики не тільки у походженні, але й у теоретичних прийомах здійснення пізнання та доведення [4, с. 7].

Інтерес до філософсько-світоглядних знань є надзвичайно сприятливою передумовою ефективного викладання філософії. Стабільний інтерес до філософських знань, схильність до їх поглибленого

освоєння особливо виявляється за умови постійного підтримання їх зв'язків із профілем навчального закладу, факультету. Дієвим чинником формування мотивацій освоєння філософії є також позитивна емоційність, покликана забезпечувати сприятливий для навчання психологічний клімат. Ефективна методика викладання філософії передбачає й ретельне врахування особливостей психології пам'яті. Мотивація у формі почуттів, переживань, ідеалів орієнтує на освоєння знань у процесі навчання, які є засобом формування особистості у цілісності її внутрішнього життя. Особливо це стосується філософських знань [6].

Викладання філософії вимагає уваги до проблем логіки навчального предмету. Зокрема, виокремлюються такі варіанти останньої: «1) розгортання виділеного змісту наукових знань як навчального предмета в його історичній послідовності (принцип суміщення онто- й філогенезу наукових знань); 2) відтворення в навчальному матеріалі логічної структури сучасного стану розвитку наукової дисципліни (вимога відповідності сучасним науковим поглядам і стилю мислення); 3) розгортання змісту навчального предмета відповідно до закономірностей формування пізнавальних можливостей учнів (гуманістична вимога розвивального навчання)» [2, с. 21].

Оскільки дані варіанти розглядаються як поєднані, то проблема логіки навчального предмета розглядається як проблема оптимального поєднання вимог логічної стрункості й лаконічності, історичної послідовності й психологічної обґрунтованості. Тому, у викладанні філософії необхідно подолати пряме «онтологізування» і практикувати усвідомлений плюралізм мов і дискурсів, методів і підходів. Задача викладача – навчити студентів філософствувати, розмірковувати, сперечатись, доводити. Це необхідна умова їх методологічного філософського мислення. А цього можна досягнути обговоренням конкретних задач, викладаючи проблему доступно для сприйняття студента, а також – шляхом професійної спрямованості у викладанні філософії. Студентові слід показати, навіщо йому потрібна філософія, як нею користуватися; довести, що філософія, врешті-решт, – це не тільки знання про світ, але й підґрунтя для самовизначення людини [8, с. 69].

Також, важливим для навчально-виховного процесу є психологічний чинник. Він відображає ступінь готовності суб'єктів до реалізації навчально-виховної діяльності, атмосферу її розгортання. Тому психологічні питання навчально-виховного процесу посідають вагоме

місце у контексті сучасної методики викладання філософії. Психологічний чинник репрезентує стан, настрої, переживання, він є наскрізним для суб'єкт-суб'єктного відношення у навчально-виховній діяльності [6].

Таким чином, дієву роль у навчально-виховному процесі покликана виконувати науково-методична робота. Для навчально-виховного процесу важливим є психологічний чинник, який репрезентує стан, настрої, переживання. Він є наскрізним для суб'єкт-суб'єктного відношення у навчально-виховній діяльності. У процесі викладання філософії слід ретельно враховувати особистісні риси студента.

Сприятливими передумовами ефективного викладання філософії є: інтерес до філософсько-світоглядних знань, позитивна емоційність, мотивація у формі почуттів, переживань, ідеалів, врахування особливостей психології пам'яті. Оскільки фундаментальною особистісною характеристикою, необхідною для вкорінення і розвитку всіх духовних основ, є сенс людського буття, і першочерговий розвиток сенсожиттєвих орієнтирів забезпечує можливість побудови всього процесу виховання духовності, то в процесі викладання філософії слід забезпечити конструктивний діалог між викладачами та студентами, з урахуванням суб'єктивних та об'єктивних ціннісних ідеалів в межах відповідних концепцій сучасної філософії освіти.

Особливим методологічним підходом до формування знання, яке є результатом пізнавальної діяльності людини, є логічний аналіз. Для його здійснення необхідно звернутися до природної та штучної мов, використовуючи, як знаряддя, логічні закони. Відповідно, виявляються складові знання, з'ясовується логічне значення їх істинності та хибності, а також логічної експлікації понятійно-категоріального апарату.

За допомогою мислительних прийомів аналізу та синтезу здійснюється розчленування проблеми на складові компоненти, відбувається поступове їх розв'язання, а після цього, – як наслідок, інтеграція, об'єднання, – але вже на вищому рівні, – об'єднання даних складових в єдине ціле. У процесі здійснення цієї процедури виявляється можливим проведення аналітичного дослідження структурних елементів і встановлення специфічних властивостей їх взаємозв'язків. У цій процедурі полягає суть логічного пізнання, яке полягає у використанні його основних методів. Слід зауважити, що методологія логічного пізнання включає в себе оперування такими методами, як сходження від загального до конкретного, узагальнення, гіпотеза, моделювання, індукція, аналогія, абстрагування, ідеалізація, екстраполяція та ін.